

Rodjen sam u Banjoj Luci 1921.godine. Već 1928.godine sam izgubio roditelje, tako da sam ostao sam, pa sam prebačen u Gajretov internat u Banjoj Luci.

U internatu, kada sam bio u I.razredu gimnazije, nalazili su se ~~kao u prošlosti~~ - Hasan Brkić, učenik VIII.razreda gimnazije i Mahmut Bušatlija, Adem Kovačević- učenici VI.razreda gimnazije koji su bili napredni omladinci, koji su na nas mladje djelovali, tako da smo mi pod njihovim uticajem prišli radničkom pokretu vrlo rano. Njihovim djelovanjem internat "Gajreta" je postao neko stjecište i žarište revolucionarnog rada omladine u našem gradu. Njihovim zalaganjem i djelovanjem u internat se unosila zabranjena revolucionarna literatura koju smo proučavali i na taj način se idejno naoružavali. Kada je za upravnika internata došao Midhat Begić, koji je mnogo uticao na nas mladje pa i starije pitomce u internatu, tada je u internatu nastupio sasvim novi život, jer je Begić unio novu koncepciju rada, pa je i ishrana značajno poboljšana. Njegovim uticajem nastalo je jedno slobodnije življenje u internatu, klima se izmjenila, ~~pa~~ je ~~to~~ rezultiralo i boljim učenjem pitomaca. Glavni odbor "Gajreta" u Sarajevu je to brzo primjetio, pa su druga Midhata Begića (koji je danas akademik i živi u Sarajevu) vrlo brzo smjenili. ,

Poslije je Begića je za upravnika došao Jusuf Granov, isto tako napredan čovjek koji nije puno izmjenio stvorenu klimu u internatu. Poslije njegovog odlaska, za upravnike su imenovani ljudi skloni režimu, što je naprednim omladincima, odnosno pitomcima, pravilo smernje u organizovanju revolucionarne aktivnosti. Sa ciljem da se postignu što bolji rezultati u organizovanju, radilo se na ujedinjenju, odnosno, zajedničkom djelovanju sva tri internata ("Gajreta", "Narodne uzdanice" i "Prosvjete"), što je pokazalo vanredne rezultate, jer smo uspjeli da zadržimo uprave, utičemo na izbor i mijenjanje prefekata u pojedinim internatima

1936. i 1937. godine u Trgovačkoj akademiji u Banjoj Luci, čiji sam učenik bio, ljotičevci su držali u svojim rukama udruženje "Jadranska straža". Napredni omladinci, učenici ove škole, na izborima za "Jadransku stražu" organizovali smo se sa ciljem da preuzmemo upravu "Jadranske straže", pa smo insistirali na tajnom glasanju. Na taj način smo pobijedili na izborima, a mene su istakli za predsjednika "Jadranske straže" u školi. Mislím da smo mi tada u Trgovačkoj akademiji prvi oteli jedno udruženje ljotičevcima, što je svakako bila velika pobjeda naprednog omladinskog pokreta. Među ljotičevcima su se u to vrijeme u Trgovačkoj akademiji isticali Košar, Vlatko Hercigonja i neki Gagulić. Od naših naprednih omladinaca isticali su se Hajro Kapetanović, Atif Biščević, Šahbegović Hasan, Kapetanović Ismet iz Doboja (postao je kasnije narodni heroj), Ragib Šaćirbegović, Petar Blagojević i dosta drugih naprednih omladinaca, čijih se imena sada ne mogu sjetiti.

Tada su naše starije kolege bili Ivica Mažar, Ranko Šipka, Zdravko Čelar, ~~Čx~~ Latinović Lazo i drugi, koji su na nas uticali i školu pretvorili u naprednu ustanovu. Ovo djelovanje naprednih omladinaca u školi vezivalo se za napredni rad u internatima i u zajedničkom djelovanju učestika i mladih radnika drugih škola u gradu, pa je to bila jedna temeljita priprema za sudbonosne dane koji su nastupili 1941. godine, jer su svi ti mladići stupili u redove NOV-e, kao svjesni borci revolucije. Mnogi su bili nosioci staničkih ideja u svojim krajevima, pa su mnogi postali narodni heroji i istaknuti rukovodioci. Djelovanje radničkog pokreta u Banjoj Luci u godinama neposredno uoči izbijanja II. Svjetskog rata i napada na našu zemlju, bilo je vrlo široko, pa je hajalučka omladina na raznim izletima i drugim skupovima imala mogućnosti da se upozna sa idejama Marksa, Lenjina, pa zbog toga nije nikakvo čudo da je velik broj omladinaca odmah 1941. godine tražio da stupi u vojsku. Takav rad jednju omladincima odgojio vi-soku patriotsku svijest.

Sjećam se jedne akcije iz tog predratnog perioda, kada su napredni studenti i bolji učenici viših razreda srednjih škola, preko ferija, odnosno školskih raspusta 1940. godine, a na inicijativu rukovodstva KPJ, stvorili kružoke u kojima su podučavali siromašne učenike koji su imali popravne ispite. Instruktori su bili mahom SKOJ-evci koji su to dobili kao zadatak, pa su naši stariji drugovi dobili od Islamske vjerske zajednice na korištenje prostoriije u dva mekteba preko Vrbasa gdje smo održavali predavanja i vježbe, Radili smo gotovo mjesec i po dana redovno na podučivanju tih mladnjih drugova. Trebalo je da to budu muslimanska djeca, ali je tu svakako bilo i djece iz obitelji drugih nacionalnosti, koja su poticala iz

siromašnih porodica. Rezultat je bio vrlo uspješan, jer su svi koje smo podučavali, položili popravne ispite. Koliko se još danas mogu prisjetiti, tada su predavali razne predmete slijedeći drugovi: Mirko Kovačević, Ahmet Hadžihalilović, Midhat Begović, Ibro Ibrišagić, Safet Fejzić, Fahret Dedić, Ahmet Filipović, Rifet Pašić, Ibro Sarač, i drugi. Partija je tada u čitavom gradu u stvari organizirala takav rad i dok smo mi ovdje preko Vrbasa to organizirali većinom za muslimansku djecu, dotle je, recimo Milan Radman, u Bojića Hanu prikupljao omladinu iz tog dijela grada. Prema tome, radilo se to planski i organizovano po rejonima iz razloga što nismo imali prostoriya da to radimo na jednom mjestu, a i zbog toga što je takav način organizovanja omogućavao lakši rad. Pored predmeta ~~xx~~ koje smo ih podučavali, mi smo na tim sastancima objašnjavali i mnoge druge stvari, pa smo im čitali i ilegalne letke i štampu, a na kraju smo organizirali izlete s njima na kojima smo pripremili program koji je bio i zabavan i vaspitan. Koliko je ova organizacija rada preko školskog raspusta sa djecom iz siromašnih porodica bila, da tako kažem, dalekovidno postavljena, najbolje se pokazalo u toku revolucije. 1940. godine većina nas predavača bili smo mladi, a mi smo učili još mladje nečemu što im je u danima revolucije poslužilo kao prethodna škola i omogućilo im da jasnije i lakše shvate vrijeme i događaje, pa zato nije nikakvo čudo što je banjalučka omladina 1941. godine tako masovno prihvatila ideje revolucije. Činjenica je da je u Banja Luci bilo vrlo malo omladinaca koji su stali na pozicije ustaštva i okupacije; rekao bih nekoliko prljavih duša, dok je većina našla svoje mjesto u redovima NOB-e. Ova masovna priprema omogućila je i vrlo snažan rad ilegalnog narodno-oslobodilačkog pokreta u Banjoj Luci, tako da smo mi u toku rata imali stalne veze sa gradom u kojem su djelovali naši ljudi.

U ovom predratnom periodu, kao SKOJ-evac sam-naravn održavao sastanke, odnosno prisustvovao na ilegalnim sastancima kada smo proučavali marksističku literaturu i druge ilegalne materijale. Sjećam se, eto, da je Rudi Kolak održavao sa nama sastanke na obali Vrbasa ispod Halilovca, na mjestu zvanom "Pod orasima". Ovim sastancima su, koliko se sjećam, prisustvovali Stupar, Rifat Plivac, Mirko Kovačević, Ahmet Hadžihalilović. Kasnije sam imao sastanke sa Ibrom i Havkom Sarač, Djurom Pucarom-Starim, Muhamedom-Mušom Hasambašiće. 1941. godine sam bio već neka veza između Djure Pucara-Starog i Mjesnog komiteta KPJ. Još dok sam bio u internatu, vrlo mlad, na mene su prvi uticali, da tako kažem, Hasan Brkić, Mahmut Bušatlija-Buš, Adem Kovačević, tako da sam ja

već imao 1941. godine višegodišnje iskustvo u kontaktima sa istaknutim revolucionarima i stekao sam, da tako kažem, određeno povjerenje starijih drugova. Moram reći da sam više godina bio intimni prijatelj sa Mirkom Kovačevićem kojega sam veoma volio. On je stanovao u blizini internata. Mirko je bio vrlo obrazovan i izuzetno pametan mladić. On je vrlo često meni donosio materijale koje smo zajedno čitali i proučavali. On, Branko Lastrić, ja, Pero Blagojević bili smo skoro od djetinjstva nerazdvojni drugovi, pa smo mnogo toga zajednički saznavali o životu i politici. Mirko je imao i bolji sluh od nas, pa nas je učio i revolucionarnim pjesmama koje je on pjevao u "Pelagiću". Mirko je bio zaista dobar čovjek. - Mirko je imao sklonosti prema literaturi, pa je pisao književne sastave. Sjećam se da je jedanput dobio zadatak da napravi zidne novine, pa je svojom rukom u jednu bilježnicu upisao nekoliko pjesama, revolucionarnih naravnost, i dva-tri prozna sastava. To mi je pokazivao, pa koliko se sjećam, taj list je nazvao po Lenjinu "Iskra". Šteta što je to propalo i nije sačuvano, jer kada smo čitali Brane Lastrić, Pero Blagojević, Mirko i ja, dobro se sjećam da je to bilo izvanredno urađeno.

Kada je izbio aprilski rat 1941. godine, nalazio sam se u Beogradu, gdje sam bio u internatu "Osman Džikić". Ja sam bio član studentskog pokreta ispred Ekonomskog fakulteta, pa smo 26. marta 1941. godine, kada se u Beogradu vrlo jasno osjećala ratne nervoze, dobio zadatak da zajedno sa dva radnika- beogradjanina- podijelimo letke od "Slavije" pa prema centru. Letke smo ubacivali u kućne veže i kada smo se predveče oko 6 sati vratili do fakulteta, na prostoru između hotela "Ruski car" i "Moskva" smo zatekli grupu naših drugova, pa smo krenuli u demonstracije prema "Vračaru".

Ujutro 27. marta u Beogradu je već bilo bezvlašće. Krenule su demonstracije po ulicama. Prvi su krenuli "tramvajdžije", a za njima, rekao bih, sav Beograd. Eto, tako je tako izgledalo da ti uvijek nisi "civila KPJ", žandar te pozdravi. Demonstracije su krenule prema sjedištu generalštaba. Sjećam se da je neki general Ilić sa balkona držao patriotski govor, pozivajući da svi dodju pod oružje. Poznato je kako su se razvijale demonstracije u Beogradu i u drugim mjestima naše zemlje. Ja sam 6. april 1941. dočekao u Beogradu i poslije bombardovanja vratio sam se u Banja Luku, gdje sam stigao 8. ili 9. aprila. Čim sam stigao u Banja Luku, povezao sam se sa partijskom organizacijom preko drugarice Rade Vranješević, koja je mene 1940. godine primila u članstvo

Negdje koncem maja 1941. godine u Banja Luku je došao Djuro Pucar. Tada sam ja već bio upravnik činovničke menze. Ne znam ni danas da li me je Djuro Pucar ili Osman Karabegović tamo poslao, ali sam ispred Komiteta dobio zaduženje da tamo radim. Kao ekonomista poznao sam stenografiju, pa sam dobio zadatak da hvatam radio-vijesti, koje smo onda šapigografom umnožavali i rasturali. Bile su to, naravno, vijesti Radio Moskve i Radio Londona. U činovničkoj menzi moj osnovni zadatak je bio da primam kurire iz Pokrajinskog komiteta i iz drugih komiteta, pa sam na tom zadatku u stvari bio i lična veza, pa i zaštita drugu Djuri Pucaru-Starom. Tako sam primao materijale koji su bili upućeni na druga Staroga i prema njegovom nalogu umnožavao ih i rasturao. Ja sam te materijale skrivao i kada su trebali drugu Djuri, davao sam ih. Predsjednik menze je bio Vaso Butozan, a u menzi su se hranili naši ljudi, pa je tako menza postala značajno partijsko ilegalno uporište. Sjećam se da su tu radili Osman Malkić-Maga, Adil Alagić i drugi. Sjećam se, recimo, kada sam jedanput otpratio druga Starog prema Aleji uzdišaja gdje je on ilegalno stanovao, drug Djuro mi ~~da~~ je dao neke materijale sa zadatkom da ih umnožim i tada mi je onako radostan rekao da je oslobođen Drvar. Oslobođenje Drvara je među nama, kada sam kasnije sa drugima o tome razgovarao, izazvalo veliko oduševljenje, jer smo eto dobili i svoj slobodni teritorij. Sjećam se da je ove materijale danio iz Drvara, kao kurir, Muharem Alibegović Treba reći da je činovnička menza u tim prvim mjesecima ustanka u Bosanskoj Krajini bila jedna od ~~na~~ glavnih javki preko koje su kuriri iz Pokrajinskog komiteta i drugih komiteta održavali veze. Činovničku menzu je organizovao Mjesni komitet KPJ Banja Luka. U ovoj menzi su prve veze sa partijskom organizacijom i ilegalnim NOP-om dobili, između ostalih, i Rudi Čajavec i Franjo Kluz.

Negdje u julu mjesecu 1941. godine za sekretara Mjesnog komiteta Banja Luke dolazi drugarica Jovanka Čović-Žuta, koja je na toj dužnosti bila ~~i početkom oktobra~~ *do prve polovine oktobra 1941. g.*

2. oktobra 1941. godine u menzu su došli ustaški agenti Ratko Paternoster i Dragec Vajs. Kada su došli, traže ručak, a ja im kažem da nisu članovi i ne mogu dobiti ručak.

U tom času došli su Adil Alagić, koji je bio u uniformi avijatičarskog oficira, a naš istaknuti ilegalac, i Jovanka Čović s njim. Agenti prilaze Jovanki i kažu joj da će ona s njima. Jovanka je rekla- dobro, idem sa vama, samo da uzmem kaput, pa je kroz kuhinju i na sporedni ulaz pobjegla. Adil je ostao sa agentima, a ja sam u ovoj situaciji ponudio ručak agentima. Poslije ručka agenti su tražili Jovanku, ali ona je već bila skrivena kod Štamka Rimca, kuda ju je odveo Adil. Kada se Adil vratio u menzu, Paternoster ga je pitao gdje je Jovanka, na što mu je ovaj odgovorio da on ne zna i neka je traži. Adilu nisu ništa smjeli zbog toga što je bio u avijatičarskoj uniformi. Otpočela je potraga za Jovankom Čović, ali bez uspjeha. Sutradan, negdje oko 1 poslije podne ponovno su došli u menzu i uhapsili me u zatvor i ubacili u podrum zgrade ustaškog redarstva, gdje sam našao Božu Radmana. Moram reći da smo dan ranije, kada su agenti tražili Jovanku, poslije njihovog odlaska iz menze uklonili, odnosno iznijeli iz menze dva sanduka municije, nešto oružja i propagandnog materijala, što je bilo skriveno sa ciljem da se prebaci u partizanske jedinice. Partijski materijal sam predao drugu Djuri Pucaru kada je naveće došao u menzu, tako da prilikom mog hapšenja i pretresa u menzi, agenti nisu ništa pronašli. Prvu več u zatvoru dodjoše agenti negdje oko 11 noću. Došlo ih je više. Bilo je tu ustaša sa fesom na glavi na kojem su imali "U", te neki Nijemci i sjećam se - neki ustaški oficir kojega su zvali "Tatko" ili "Tatek". Bio je to u stvari ustaški emigrant koji je odmah s vrata počeo da psuje i prijeti kako će nas "komunističku gamad" poklati. Hvalite bogu, veli, do jutra vas neću klati. Ja i Božo, onako spontano u glas kažemo- kada ćete nas klati što da hvalimo i molimo boga. Kada je on otišao, ja i Božo više zbog neizvjesnosti i straha nismo mogli ni zaspati, čekajući kada će nas pobiti. Medjutim, ni tu noć, a ni slijedeća dva dana nitko nas nije zvao, a ni obilazio. Tek treći dan ubaciše u našu ćeliju jednog ustašu, nekog mladića, kojeg su navodno zatvorili zbog toga što je negdje u Lijevo Polju silovao neku ženu. On je dobio nešto makarona, pa kako nismo jeli tri dana, i mi smo s njim malo prezalogajili. Ovaj ustaša je bio tu dva dana, pričao nam je o svojim avanturicama, a mi smo- naravno- šutjeli, jer bi nas u svakom slučaju odao. Četvrti dan mene su odveli na saslušanje i tamo sam vidio Vulina Radovana, koji je sav bio krvav i nekima krpama. Ustaše su me pitale da li ga ja poznajem i da li je dolazio u menzu, na što sam odgovorio da ga ja ne znam, amožda je i dolazio u menzu, jer ja ne mogu pamtiti sva lica koja su se hranila ~~u menzi~~ u menzi.

Rekao sam im "ako je on činovnik, onda je sigurno dolazio u menzu". Pitaju me šta ti ljudi rade u menzi, a ja im odgovaram da se tamo hrane, a pošto sjede ~~stok~~ za stolovima, onda i razgovaraju. Što razgovaraju, to ja ne znam, U toku saslušanja, uhvatili su me za ruku, a jedan me žestoko ošamaraio, pa su me poslije toga odveli u neku prostoriju gdje sam našao 5 ~~zaglavca~~ obješenih ljudi. Bili su potpuno goli i obješeni za ruke, tako da su jedva palcima doticali pod. Agent mi kaže- ovo je plavi salon, ovdje mora svako progovoriti. Agenti ~~ja~~ jednog obješenog udariše, pa odmah zatim navališe na mene i ubrzo me svukoše gola i objesiše za ruke, isto kao i one druge. Poslije toga je došao, mislim da je to bio Bogojevski, koji je uzeo papir i pita mene "znate li vi ikakvog Starog". "Ne znam", kažem ja. "Jesi ti komunista", kažem da nisam. "A znate li Vasu Butuzana". "Zn_n am", ka^{žem} ja, "on je predsjednik menze". Zatim ~~je~~ me je pitao gdje je on sada, na što sam mu odgovorio - da ja ne znam, jer sam ja u zatvoru, ne mogu znati gdje se on sada nalazi. A znao sam da je Vaso prije petnaestak dana otišao u partizane. Bogojevski je ponovno insistirao da mu opišem kako Stari izgleda, a ja sam mu odgovorio da se u ~~menzi~~ menzi hrani puno starih ljudi ~~α~~ i da ne znam na koga on misli. Onda sam mu opisivao neke starije ljude, koji ni izdaleka nisu ličili na druga Pucara-Starog, a koji ~~su~~ ^{nisu} se hranili u menzi. Bogojevski je na ovu moju priču ~~α~~ i pokušaj da ga zavaravam, reagirao na taj način što je naredio da se donesu dvije cigle, koje su zatim objesili na moje spolne organe. Od tog mučenja sam izgubio svijest i kada sam došao k sebi, čuo sam da me netko proziva: "druže, druže." Bio je to Sovilj iz Laminaca, kojeg sam površno poznavao od ranije. On mi je dao malo putra i mokru krp^u, pa sam namazao povredjene organe i ublažio bolove mokrom krpom. Za Sovilja više nikada nisam čuo i ne znam što je ^{snjim} kasnije bilo, ali ostao sam mu vječno zahvalan što mi je u jednom kritičnom trenutku tako pomogao. Poslije toga su me vratili u sobu u kojoj je bio Božo Radman i jedan mladić, čijeg imena se ne mogu sjetiti, ali znam da je stanovao preko puta od "Fadileta". Znam samo da je bio Hrvat i da je za vrijeme oslobadjanja Drvara bio u Drvaru, a kako je bio naš saradnik, ustaše su ga po dolasku u Banja Luku, odmah uhapsile. Pričao nam je kako je doživio oslobodjenje Drvara i susrete sa partizanima. U drugoj ćeliji, u samici bila je tada zatvorena Vahida Maglajlić. Ustaše su je posebno čuvale, pa nismo nikako uspjeli s njom razgovarati, iako smo se u prblazu hodnicima

vidjali. - Vidio sam tada i Mušu Hasanbašića. Ja i Božo smo čuli u zatvoru da je Nada Čirška se spetljala sa agentom Vajsom i da je odala neka imena. Još u medjuvremenu smo ipak nekako uspjeli kontaktirati sa Vahidom Maglajlić, koja nam je rekla da Nada Čirski tereti neke drugove. Nada nije poznavala ni mene ni ~~ž~~ Božu, pa nam s te strane nije prijetila opasnost. Medjutim, Božo ~~je~~ je popeo na tavan i sa tavanskog prozora stupio u kontakt sa Nadom, kojoj ~~je~~ je zaprijetio i rekao da ne brlja. Poslije toga je Nada prestala da u svojoj naivnosti odaje Vajsu imena naših ljudi koje je poznavala, jer je shvatila šta je učinila i kako se mora dalje ponašati, pošto je bila prevarena i zavedena. Ustaše su primjetili da je na nju netko djelovao. Čitava ustaška agentura je dojurila, na čelu sa Bogojevskim, u našu sobu gore u pokušaju da ispitaju ko je mogao na Nadu da utiče. Istraživali su i druge, ali nisu otkrili.

Negdje oko 10. novembra 1941. godine ustaše su me prebacile u bolnicu na intervenciju Hakije Bešlagića. Po izlasku iz zatvora, ja sam u pratnji jednog ustaškog agenta došao u bolnicu, ali sam iskoristio situaciju da u jednom trenutku kada nitko nije na mene pazio, ja sam na jedna bolnička vrata ušao, a na druga izašao i odmah otišao do Zijada Ibrahimbegovića, pa me je Ferid Ibrahimbegović, čija je kuća bila ispod Starčevice, odmah odveo gore na brdo. Na Starčevici sam našao Suljicu Halalkića, koji je bio na straži, koji ~~ž~~ me je odveo do Karla Rojca, pa smo produžili na Ponir. Na Poniru sam tada od Banjalučana našao slijedeće: Karlo Rojc je bio komandir, zatim su bili Suljica Halalkić, Huso Alagić, Pašo Jamaković, Brane Morača Momir Kapor, neki Jakovčević (ne mogu se sjetiti imena) i još nekoliko drugova. Na Poniru smo ostali desetak dana, pa smo se povukli preko Krmina na Tisovac, gdje je bio štab odreda, i gdje smo ponovno ostali desetak dana. Iz Tisovca sam otišao na konferenciju u Javorane. Moram reći da je Adil Alagić već bio komesar jošavačke čete. ~~Adil~~ Adil je tražio mene i Irfana Karabegovića, pa smo zajedno otišli u Jošavku. U Jošavci smo sreli Duška Košćicu. Tada je jošavačka četa bila jaka jedinica sa tri dobro ~~na~~ naoružana voda. Pred novu godinu došao je u Jošavku Mile Per~~ović~~ović, pa smo u Karaču održali omladinsku konferenciju, na kojoj je formiran Okružni komitet SKOJ-a za centralnu Bosnu, a ja sam biran za sekretara Komiteta. ZA članove komiteta birani su još Seka Jotanović, *Zazo Vidović,*

Željko Barić, Dane Pavlić, Nada Mažar, Zoric a Mitrov, Djoko Petrović i Vlado Ivanović. Poslije formiranja Okružnog komiteta, odmah smo prešli na organizaciju SKOJ-evskih organizacija u našim jedinicama, i na terenu srednje Bosne. Sjećam se nekih imena tadašnjih SKOJ-evaca: sestre Bojić, Miloš Golić, Mito i Vasiljka iz Hrvacana, Milanović iz Bočana, Branko Soldat iz Starog Martinca, Stanko Vukašinić, Živko Stojanović, Marko Stokić, Petar Petrović, Nenad Krajišnik i još mnogi mladići i djevojke iz centralne Bosne od kojih su mnogi otišli u proletere. Poslije 18. februara 1942. godine, odnosno one poznate bitke za Kotor Varoš, kada je izginulo puno naših rukovodećih drugova, među kojima Rade Ličina, Duško Košćica, Rado Borčeta, Braco Radić i drugi (sin četničkog vojvode Rade Radića, koji je- dok je bio živ vršio na svog oca pozitivan uticaj, pa Rade Radić u stvari tek poslije pogibije našeg druga Brace Radića, a njegovog sina, potpuno se okreće četništvu.) , nastupio je težak period u radu i razvoju ustanka. Četnički pokret u ovim krajevima tada uzima maha, pa je sa Kozare došao i dr. Mladen Stojanović da pomogne u suzbijanju četništva. Prilikom organizovanja političkog zbora u selu Lipovcu, četnici su nas dočekali u zasjedi, pa je vodjena vrlo teška bitka u kojoj je bio ranjen i Mladen Stojanović. Pronašli smo ga u snijegu, kada je već bio sam sebi previo ranu i dao si injekciju protiv trovanja, pa smo ga prenijeli u školu. Bio je to 5. mart 1942. godine. Nakon dan-dva ja sam se vratio u Čelinac, a Mladen je bio prebačen u jošavačku školu. Mladen je bio ranjen u glavu, ali ne tako opasno da za neko vrijeme ne bi prezdravio. 17. marta smo održali SKOJ-evsku konferenciju za područje centralne Bosne. Na toj konferenciji koja je održana u Vranešvcima, prisustvovalo je 80-100 omladinaca i omladinki. Konferenciju je organizovao Okružni komitet SKOJ-a, pa sam ja podnio referat. Mram reći da je tada bila tamo s tigla proleTERSka grmečka četa na čelu sa svojim komandrom Zdravkom Čelarom, sa ciljem da se formira proleTERSki bataljon. U ime proletera govorio je Zdravko Čelar, a ispred IV. odreda, Konferenciju je pozdravio Danko Mitrov. Drugi dan na konferenciju je stigla i drugarica Lepa Petrović, koja je u svojoj diskusiji pozitivno ocjenila rad Konferencije. U diskusiji je inače učestvovao veliki broj omladinaca.

Poslije Konferencije, omladinci učesnici su prenijeli zadatke na teren.

25. marta 1942. godine u Čelincu je formiran Proleterskè bataljon i prvu veću akciju je bataljon trebao da izvrši u blizini Teslića, napadom an jedno jako uporište, selo Rankovci, gdje je bilo nekog materijala koji je trebalo zaplijeniti. Dobro se sjećam da su Željko Barić i Dane Pavlić otišli u Vraneš-
-ce da održe u selu Brezićanima omladinsku konferenciju, a ja sam ostao u Jošavci i tada mi je Mladen Stojanović rekao da se pobrinem, pošto sam i ja išao sa proleterima, da donesem iz apoteke zavoja i nekih lijekova koje je on napisao. Prilikom izvršenja ove operacije, koja je kratko trajala, jer se neprijatelj razbježao, pronašao sam nešto zavoja, medikamentata, ali kada sam se vratio, u Jošavci već je bio izvršen puč, a Mladen ubijen. Osim M^Ladena, četnici su u bolnici ubili još oko 30 ranjenih boraca. Koliko znam, jedini koji je uspio pobjeći, bio je Redjo Terzić, iako je bio ranjen na više mjesta. Bili smo ogorčeni na taj četnički zločin, ali smo odmah krenuli u objašnjavanje narodu- četničke izdaje- i njihovu podmuklu ulogu u službi fašizma. Ovaj četnički puč bio je težak i podmukli udarac narodno-oslobodilačkoj borbi. Veliki broj istaknutih boraca i revolucionara pao je od izdajničke ruke tih dana. Među njima su bili Idriz Maslo, Rajko Bosnić-sekretar Okružnog komiteta KPJ, Leda Karabegović, Jegor Lastrić, Željko Barić, Dane Pavlić i mnogi drugi. Poslije ovog puča, a na osnovu sklopljenog sporazuma između Nijemaca, ustaša i četnika, iz Banja Luke je krenula preko Klačanica, udružena banda protiv nas, tako da smo se mi povukli prema Vijačanima. Proleterski bataljon i crnovrška četa stvorili su front prema neprijatelju, a i svi mi koji smo bili politički radnici na terenu, postali smo vojnicima i uključili se u borbe. Komandant proleterskog bataljona bio je Zdravko Čelar, a komesar je bio Esad Midžić. Od banjalučkih mladića tada su sa mnom zajedno bili Osman Malkić- Maga, Nenad Krajišnik, Marko Stokić, Petar Petrović, Drago Nanut, Zijad Bektašević - Kane, Irfan Karabegović, Ziba Galijašević, Mirko Vranjanić, Bude Bušatlija, Drago Čajavec i drugi. Držali smo front od Čardačana do Blatince. I pored stalnih borbi sa neprijateljem, uspijevali smo hvatati radio vijesti i odmah ih umnožavati i davati borcima. Čak smo održavali i priredbe. Sjećam se da smo 1. maj proslavili u Potočanima, gdje je stigao i pročetnički bataljon, a s njim i drug Djuro Pucar-Stari. Na zboru su govorili Osman Karabegović, Obrad Stišović, komandant sa Kozare, a ispred omladine sam ja govorio. Narod je na ovu slavu donio izobilje hrane i pića, pa je proslava protekla u velikom veselju.

Protučetnički bataljon se početkom maja vratio u Bosansku Krajinu, a s njim su otišli Djuro Pucar, Osman Karabegović i Obrad Stišović. Na terenu srednje Bosne ostao je Proleterski bataljon, koji je pred nadmoćnim snagama neprijatelja morao da se povlači. Kod Vijačana, na jednoj kosi držali smo položaj desetak dana, ali smo se ~~α~~ i odatle morali povući do Otpočivaljke. Iz Otpočivaljke smo krenuli na Motajicu. 10. juna smo napali na selo Lepenica u kojoj nismo našli neprijatelja, jer su se četnici, Nijemci i ustaše bili povukli sa namjerom da nas izvuku iz Motajice, u ~~me~~ čemu su - nažalost - uspjeli. Kada smo mi ušli u Lepenicu, oni su otpočeli sa opkoljavanjem. Kada je otpočela bitka, podijelili smo se u dvije grupe: jednom je komandovao Zdravko Čelar, a drugom Danko Mitrov. Ja sam bio u ovoj grupi kojom je Danko komandovao. Nastala je krvava borba. Sjećam se, mi smo imali znakove raspoznavanja "pobjeda-poraz", a četnici "Sablja - Sarajevo", dok su ustaše i domobrani imali lozinku "Fruehstuck- doručak". Bitka je trajala od ranoj jutra do 3 poslije podne, a mi smo ~~2~~ - probijajući se prema Motajici - morali doslovce osvajati s vaku bukvu. Na taj način smo se probili na vrh Motajice i kada smo gore stigli, ustanovili smo da je od nas 230, ostalo svega 110 boraca. Na sve strane smo uzvikivali naše znakove raspoznavanja "Pobjeda-poraz", ali niko nam se nije odazivao. U toku borbe zarobili smo nekoliko četnika sa kojima je bio jedan poručnik, koji su nam pričali da su četnici zarobili nekoliko naših drugarica, medju kojima je bila Nada Mažar, Zora i Mara Mitrov i da će ih streljati. Kada je to čuo Danko Mitrov, nije mogao izdržati i sam je krenuo dole medju četnike. Svi smo pokušali da ga spriječimo, govoreći mu da je bolje da malo pričekamo i da vidimo, ali on nije to slušao. Bio je to nevjerovatno hrabar čovjek, koji nije prezao ni pred kakvim opasnostima. Četnici su ga dočekali u zasjedi i ubili. Tri dana je on ležao mrtav, a da četnici nisu smjeli prići njegovom tijelu, pa su ga tek četvrti dan seljaci pokopali. Velika je šteta da je Danko na ovakav način poginuo, a predstavljao je istinski autoritet za nas partizane i ulijevao strah u kosti neprijatelju zbog izuzetne hrabrosti i borbene umješnosti. On akav kakav je bio, da je ostao živ, mogao je sa nas stotinjak boraca napraviti čuda.

Kada smo ostali bez svog komandanta, nas stotinu smo se ponovno organizovali, pa je za komandanta bataljona izabran Branko Vuković, za njegovog zamjenika - Stevo Rapajić, a za komesara Avdo Ćuk. Sa nama su tada bili partijski rukovodioc Milan Radman, sekretar Okružnog komiteta KP, Zaga Umičević, Vojo Stupar - komesar odreda. U bataljonu je partijski rukovodilac bio Huso Hodžić, a ja sam imenovan za omladinskog rukovodioca. Odlučili smo da se prebacimo preko Save u Slavoniju, jer su daljnje borbe sa daleko nadmoćnijim neprijateljem bile u stvari samoubijstvo. Jedne kišne noći, u blizini Kobaša, sišli smo na Savu. Kako nismo imali čamaca, javilo se dobrovoljaca da preplivaju Savu i pronadju čamce. Prilikom preplivavanja Save, tri druga su se udavila, a preživjeli ^{pet} ~~trajica~~ su pronašli neke čamčizije koje su razoružali i oduzeli im čamce sa kojima smo se prebacili u Slavoniju. Bio je to 13. juni 1942. godine. U Slavoniju smo prešli negdje pred zoru. Sjećam se da smo došli ~~po~~ pred prugu Beograd-Zagreb, što je u meni izazvalo asocijacije na studentske dane kada sam putovao tim vozom u Beograd. Sada sam se nalazi o u položaju da moram forsirati prugu. Prilikom prelaska ~~pruge~~ naletili smo na zasjedu ustaških vojnika, koju smo brzo razbili i bez gubitaka prošli dublje u Slavoniju. Uputili smo se u pravcu Kapele Blatine i sjećam se da smo onako gladni, umorni i u pocjepanim odjelima odmarali se u nekom vingoradu. Jedino što smo bili dobro naoružani. Naišli su neki seljaci, koji su nas pozdravljali, vjerojatno pitajući se ~~slakova~~ je to sada vojska. Sišli smo u neko selo i tamo zatekli nekakve vojnike domobrane nenaoružane, sa kojih smo poskidali uniforme i na taj način se pošteno obukli. U tom selu su nam prišli neki saradnici NOP-a, koji su nam rekli da postoji partijska organizacija u selu, pa smo preko njih stupili u vezu sa slavonskim partizanima. U medjuvremenu su nam rekli i to da je pop u Čezama otišao u Slavonsku Požegu da obavijesti ustaše o nama. U ovom selu smo dobili vodiće koji su nas proveli do Babljih gora. Na Babljoj gori odmah prvi dan zbio se zanimljiv događaj. Domobrani i ustaše su nas primjetili, pa su ustaše nagovorili domobrane da krenu prema nama kako bi započeli borbu, ali su domobrani pripucali na ustaše i nisu htjeli da krenu prema nama. O tome su mi pričali neki domobranski oficiri, koji su se u septembru prilikom našeg napada na Grubišno polje predali partizani ma, jer su u medjuvremenu bili povezani sa NOP-om Slavonije. U Babljoj gori smo naišli na tri šumska radnika, koji su nas povezali sa štabom III. Zone.

Komandant III. Zone je tada bio Karlo Mrazović-Gašpar, Bogdan Crnobrnja -Toj je bio komesar, pa kada smo se s njima povezali, otpočelo je zajedničko planiranje akcija. Moram reći da je u međuvremenu bila pristigla i proleterska banijska četa na čelu sa ^{Nikolom} Demonjom, pa smo zajedničku akciju prvu izvršili napadom na Kamensko, Poslije osvajanja Kamenskog, proširili smo akcije, tako da smo već 3. oktobra 1942. godine formirali XII. Slavonsku brigadu. Po slije toga je došlo pismo iz Vrhovnog štaba da se naš bataljon vrati u Bosnu.

U bitkama koje smo u Slavoniji vodili, imali smo dosta gubitaka. Prilikom napada na Grubišno polje palo je desetak drugova, među kojima i Stevo Banjac. Sjećam se da je Zijad Bektašević- Kane ranjen prilikom našeg prodora prema Pitomaći, ali je ranu prebolio, pa smo prilikom napada na Gojlo kod Kutine (izvori nafte) zajedno učestvovali. Pamtim to Gojlo kao ogroman plamen kojeg smo paljenjem izvora nafte izazvali, što je široko odjeknuo kao partizanska pobjeda. Kane je poginuo prilikom napada na Španovicu. Moram reći da je ta Španovica bila pretvorena u ustašku tvrđavu iz koje su čak i žene iz lovačkih pušaka pucale na partizane, tako da je vodjena živa i krvava borba prilikom zauzeća tog ustaškog uporišta. U toj borbi je palo dosta naših drugova, a mi smo uz mrtve zarobili i 120 ustaša. - Kada je došlo pismo Vrhovnog štaba da se naš bataljon vrati u Bosnu, komandant III. Zone je bio Petar Drapšin. Drapšin, Grga Jankec i drugi rukovodioci III. Zone tražili su od nas da ostanemo u Slavoniji, jer su to sve već bili prekaljeni borci, koji su se upoznali sa slavonskim krajem i ljudima, pa su mogli preuzeti obaveze rukovodilaca pojedinih jedinica u Slavoniji, koje su se formirale. Moram reći da je Slavonija bila čista što se tiče četničkog uticaja, a to je davalo izvanredne perspektive razvoju NOP-a u Slavoniji. Medjutim, u nama je bila prejakna nostalgija za rodnim krajem. Sjećam se da su drugovi govorili: "Samo da mi je preći Savu i da zakoračim u ovu svoju Bosnu, pa neka odmah poginem." Nije to bio nikakav lokal-patriotizam u negativnom smislu, nego ona poznata nostalgija čovjeka za rodnim krajem. I eto, tako, uz pomoć naših slavonskih drugova, mi smo se maršem kroz Slavoniju prema Bosni, vratili i prešli Savu na potezu između Bos. Gradiške i Bos. Dubice i stigli na ~~prosaru~~ Prosaru. Na Prosari smo naletjeli na neke ustaške grupice, koje smo brzo likvidirali i negdje koncem oktobra stigli smo na Kozaru. Na Kozari smo se smjestili u selo Vojskava

gdje smo zatekli jednu partizansku kozaračku četvu. Vidjeli smo da partizanski pokret na Kozari, poslije one krvave ofanzive, ponovno je konsolidovan i sredjen. Tu se dogodio jedan nemio slučaj, kada je našeg omiljenog političkog rukovodioca i istaknutog borca - Husu Hodžića ubio neki njegov rodjak, koji je i sam izvršio samoubijstvo poslije tog zločina. Vjerojatno je to učinio u ludilu.

Ovdje je za komandanta bataljona izabran dotadašnji zamjenik komandanta - Stevo Rapajić. Sa Vojskave smo se spustili na Savu i tamo izvršili akciju zajedno sa V. Kozarskom brigadom, čiji je komandant bio Miloš Šiljegović, pa smo tada zarobili nekoliko topova od ustaša. Sjećam se kada smo sa tom artiljerijom ušli u Grmeč, narod je bio oduševljen, a posebno je nas proletere pozdravljao sa velikom radošću. Sa dva topa smo se prebacili u Lušci Palanku, gdje smo dobili odmor od 10 dana. U vrijeme tog odmora ja sam sa Irfanom Karabegovićem otišao u Bihać, koji je bio oslobođen. Bihaćka omladina je organizovala utakmicu (nogometnu). Sjećam se te utakmice u kojoj sam ja igrao krilo, Lola Ribar je igrao spojku, a Rato Dugonjić je bio centarfor. Pobjedili sa 1:0, golom kojeg je dao Lola na moj pas. Bila je to istorijska utakmica u Bihaću, koju su posmatrali i naši najviši rukovodioci. Protivnik partizanskom timu bilo je bihaćko "Jedinstvo", sastavljeno od omladine Bihaća.

Kada sam se vratio u Lušci Palanku, dobili smo zadatak ja, Petar Petrović, Nenad Krajišnik, Marko Stokić, Momir Kapor, Šefket Maglajlić i još neki drugovi - da se vratimo u centralnu Bosnu. Kada smo stigli u Kotor Varoš, formiran je Sreski komitet KPJ, jer je Kotor Varoš bio oslobođen od strane III. Sandžačke proleterske brigade.

12. decembra 1942. godine u Lušci Palanki održan je zbor proletera na kojem je prisustvovao drug Kosta Nadž, komandant Korpusa, a komesar V. Divizije drug Došen Ilija pozdravio je proletere i zahvalio nam se na našem učinku i širenju i razvoju NOP-a saradnje i jedinstva sa narodom, što je doprinijelo da se veliki broj građana opredjeljivao i uključivao u redove narodno-oslobodilačke borbe. Danas ćemo fasformirati vaš slavni bataljon, a vaš cjelokupni kadrovski sastav bataljona rasporediti na razne rukovodeće dužnosti u svim jedinicama našeg Korpusa. U ime proleterskog bataljona odgovorio sam da ova naša kratka istorija govori da je ovaj proslavljeni proleterski bataljon dao neprocjenjiv

doprinos razvoju NOB-e, a da će njegovi kadrovi u novim sredinama još više doprinosti konačnoj pobjedi naše revolucije. 18. januara 1942. godine iz štaba Korpusa krenuli su za centralnu Bosnu na politički rad, i to: Maglajlić Šefket-Mirko rukovodilac grupe, Kapor Momir, Fejzić Safet, Petar Babić, Trinki Albert, Nenad Krajišnik, Marko Stokić, Petrović Š Petar, Šunić Šečer, Marić Mihajlo i Vladimir i drugi.

U Kotor Varoš stigli smo pred novu godinu. Tu smo zatekli III. Proletersku Dandžačku brigadu, Drug Šefket je formirao Sreski komitet za Kotor Varoš u koji su izabrani:

Fejzić Safet sekretar i članovi: Crnogorac Mivoje, i Pepi Tvez, a sa ostalim drugovima krenuo je na sektor Prnjavora. Prvo smo formirali komande mjesta u Kotor Varošu i Skender Vakufu. - Prvi komandanti bili su Lukrecija Jovo i Fazlić Galib.

18. januara 1943. godine počela je IV. ofanziva na sektoru centralne Bosne i sve su se jedinice povlačile u pravcu Maslovare-Šiprage-Petrovo polje-Skender Vakuf-Baljvine- prelaz preko Vrbasa do Mrkonjić Grada.

Po ispraćaju jedinica I. Proleterske divizije sa ranjenicima svi borci IV. Krajiškog odreda i politički radnici vratili smo se na područje centralne Bosne.

U prisustvu sekretara OK KPJ za centralnu Bosnu, druga Maglajlića Šefketa - Mirka, u selu Imljani-Petrovo polje 16. februara 1943. godine formiran je Banjalučki NOP odred: Komandant odreda Slavnić Ilija, zamjenik komandanta Trinki Albert, komesar odreda Kapor Momir i zamjenik komesara Fejzić Safet, načelnik štaba odreda Lukrecija Jovo i obavještajni oficir Jotić Kojo. Odred je imao tri čete u početku.

Ustanak u centralnoj Bosni pokrenut organizovano, rasplamsavao se velikom snagom. Naš politički uticaj brzo se učvrstio. Odred je postigao vanredne rezultate i zaštitio stanovništvo od okupatorskog i ustaško-četničkog terora, stvorio dosta veliku slobodnu teritoriju i nanosio veoma ozbiljne udarce neprijatelju, napadima na njihove garnizone i položaje.

Odred se je naglo popunjavao novim borcima tako da smo oslobodili Kotor Varoš i izvršili rekonstrukciju odreda i formirali bataljon-udarnu čet, prištabsku čet, komandu pozadine i mjesta Kotor Varoš.

Tada je uspostavljena veza sa Banja Lukom i u odred su došli iz grada Bišćević Smail, Moralić Hajro, Gazić Der~~viš~~ i drugi. - Početkom augusta 1943.godine na područje centralne Bosne, u selo Imljane stigao je Vrhovni štab na čelu sa drugom Titom. Znajući da se iza nas nalazi Vrhovni komandant drug Tito, davalo nam je naročito nađahnuće, pa iako je neprijatelj bio brojno mnogo jači, ni pedlja nas nije mogao pomaći, iako je napadao sa tenkovima i avijacijom. Po noći smo brali povrće i voće iz kotorvaroške kotline i slali za Vrhovni štab i Prateći bataljon i radi toga smo dobili pismenu pohvalu.

U tom periodu, štab odreda nalazio se stalno na položajima sa jedinicama i nije nikad imao odredjeno mjesto.

9. oktobra 1943. godine fasformiran je Banjalučki odred, a takodje i Prnjavorski i formirana je XIV. Srednjobosanska brigada. Od jednog manjeg dijela boraca formiran je Vkašički odred, a u Sreski komitet za Kotor Varoš izabrani su Fejzić Safet i Pavlović Mihajlo. U početku 1944.godine rasporedjen sam sa Kadenić Teufikom-Cinkarom i Vidović Bogdanom u Odjeljenje zaštite naroda O Z N A Bosne i Hercegovine.

Banja Luka, marta 1977.godine

Safet Fejzić
(Safet Fejzić)

